

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٥١٤٤٣

وزارت علوم . تحقیقات و فناوری

دانشکده اصول الدین قم

گروه علوم قرآن و حدیث

۱۳۸۲ / ۱۰ / ۳۰

پایان نامه کارشناسی ارشد

وزارت اطلاعات آراء و عقاید
تعمیرات

موضوع:

جلوه‌ها و جذبه‌های قرآنی

استاد راهنما:

حضرت آیت ... محمد هادی معرفت

استاد مشاور:

حجة الاسلام دکتر ولی ... نقی پور فر

نگارش:

محسن سالاری

۵۸۴۴۳

نیمسال دوم سال تحصیلی ۷۹ - ۱۳۷۸

اهداء

من علمنی حرفاً فقد صیرنی عبداً

در دوران کودکی در طول ماه مبارک رمضان هر شب همراه پدرم در جلسه قرائت قرآنی که در شهرمان برگزار می‌شد شرکت می‌کردم از همان ابتدا صوت زیبا و دلنشین استاد در من تأثیر گذاشت و مرا به ادامه شرکت در آن جلسات نورانی حتی در ایام دیگر سال ترغیب نمود، حلاوت و شیرینی حضور در آن کلاسها که توأم با خواندن و تدبر در معانی قرآن بود قابل وصف نیست. امری که رسیدن به آن در سنین بالاتر محال به نظر می‌رسد.

آنچه که امروز بدون استحقاق به آن نائل آمده‌ام و آن توفیق قرار گرفتن در مسیر تحقیق و پژوهش در علوم قرآنی است، پس از عنایت و لطف خاص خداوند نتیجه دلسوزیها و زحمتهای آن پیر فرزانه است که لحظه به لحظه مشوق من بود. به پاس این همه خدمت که جز خداوند کسی توان عطای پاداش آن راندارد این اثر را به آن استاد ارجمند (سید رضامیر صفائی) اهداء می‌نمایم.

سپاس

خداوند را شاکر و سپاسگزارم که به نور قرآن هدایتم کرد و به این راه نیکو رهنمائیم کرد.

و پس از شکر او سپاس از حضرت آیت ... علامه سید مرتضی عسکری (حفظه ...) که با تأسیس این دانشکده عاشقان قرآن و حدیث و سنت مطهره و مکتب اهل البیت رامسرور کرد و با تألیفات نفیس و بسیار ارزنده خویش چراغ هدایتی فراروی همه کسانی که جویای حق و حقیقتند قرار داد.

و قدردانی و سپاس از حضرت آیت ... محمد هادی معرفت که به پیشنهاد و راهنمایی حکیمانه ایشان این پایان نامه شکل گرفت.

در خلال جلسات درس این استاد فرزانه، روح تشنه به معارف قرآنی من بایان جذاب و دلنشین ایشان که بنده نظیری برای آن سراخ ندارم سیراب گردید. بحثهای علمی، کار شناسانه و منقدانه ایشان از امتیازات منحصر به فردی است که در بحثهای محققان دیگر کمتر یافت می شود. بنده حقیر افتخار تلمذ در محضر ایشان را همواره نشان افتخاری برای خودم می دانم و به آن مباهات می کنم.

امید است که جامعه اسلامی، خصوصاً همه کسانی که به نحوی با علوم قرآنی و تفسیر سروکار دارند قدر این علمای بزرگ را بدانند و با معرفی آنها و آثار گرانبهایشان به نسل جدید دین خود را نسبت به این علمای بزرگوار تا حدی اداء کنند.

همچنین از استاد مشاور حضرت حجة الاسلام دکتر ولی ... نقی پور فر که مشورت و استفاده از نقطه نظرات مفید و سازنده ایشان در ارائه و تدوین هر چه بهتر این پایان نامه بسیار مؤثر بود، نهایت تشکر و قدردانی را به عمل می آورم.

سفن آغازین

قرآن با شکوهترین اعجاز محمد (ص) است. پایه‌های دعوت او بر این کتاب بزرگ قرار دارد. کتابی که خود را از مرز زمان و مکان گذرانیده و نور هدایتش تا افق‌های پهناور ابدیت را روشن می‌سازد.

کتابی که خود سراسر نور بوده و روشنگر شاهراه حیات انسانی گردید. ندای پر طنینش از اعماق از لیت برخاست و گوش برگزیده‌ترین انسان محمد (ص) را نوازش کرد.

قرآن مجید از زمان نزول خود تا کنون که چهارده قرن می‌گذرد، پیوسته در جامعه‌های گوناگون بشری از جهات مختلف مقام ارجمندی داشته و همیشه توجه جهانیان را به خود جلب کرده است.

آری قرآن کریم کتابی است آسمانی که پشتوانه آئین جهانی و همیشگی اسلام است و کلیات معارف عالیه اسلام در آن با بیانی جذاب ذکر شده است و از این نظر ارزش آن مساوی با ارزش دین خداست. یکی از امتیازات این کتاب آسمانی که می‌توان آنرا اعجاز دانست جذابیت و تأثیر نمودن آیاتش در قلوب انسانها است. بسیاری از انسانها وقتی آیات قرآن را می‌شنوند بی‌اختیار مجذوب می‌گردند و از خوف پروردگار پوست بدنشان می‌لرزد و از انحراف و ناپاکی دست برمی‌دارند. قرآن کریم در این باره می‌فرماید:

الله نزل احسن الحدیث کتابا متشابها مثنائی تقشعر منه جلود الذین ینخسون

ریهم ثم تلین جلودهم و قلوبهم الی ذکر الله «خداوند بهترین سخن را در هیأت

کتابی همگون و مکرر فرورستاد، که پوستهای کسانی که از پروردگارشان خشیت دارند از آن به لرزه درآید، (آرامش یابند) و پوستهایشان و دلهایشان بایاد خدا نرم شود»

جاذبه قرآن از بعثت تاکنون، دلها و دیده‌ها، هوشها و فکرها، و قلوب را به خود جذب کرده است و این معجزه جاویدان الهی، همواره می‌درخشد و جلوه این نور خدائی، دلهای بسیاری را روشن ساخته و عطریات این مائده ربانی از همان آغاز نزول و صبحدم بعثت، جانهای مستعدی را معطر کرده است.
امیدوارم که خداوند در بیان گوشه‌ای از جاذبیت هیجان افزای قرآن یاریم نماید.

والله المستعان

چکیده

عنوان پایان نامه «جلوه ها و جذبه های قرآنی» است. این تحقیق از شش بخش تشکیل شده است که هر بخش شامل چند فصل و هر فصل در برگیرنده چند گفتار است.

بخش اول تحت عنوان کلیات پژوهش، از جنبه های گوناگون، تحقیق را مورد بررسی قرار می دهد. در بخش دوم نظرات و مباحث دانشمندان مسلمان متقدم و متأخر و دانشمندان غیر مسلمان را در مورد تأثیر و جذبه آیات قرآن آورده ایم.

بخش سوم به بحث در مورد وضعیت فرهنگی عرب، قبل از نزول قرآن و ظهور و تجلی قرآن در میان عرب تعلق گرفته است.

بخش چهارم عکس عملهای مختلف در برابر سحر قرآنی را که شامل سه گروه مؤمنین، مستعدین و معاندین است بیان می کند.

بخش پنجم ریشه های جاذبیت قرآن نام دارد که در آن علل فاعلی و قابلی این جاذبیت به تفصیل مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

و بالاخره در بخش ششم روش قرآن در به تصویر کشیدن برخی حقایق از قبیل (قصص، احکام و...) بیان گردیده است.

بطور خلاصه هدف عمده ما در این پایان نامه، نگاهی نوبه آیات قرآن، و اثبات این مطلب است که معانی و مفاهیم بلند آیات قرآن برای هر فطرت سلیم و ضمیر روشنی قابل درک و فهم است و پرداختن بیش از حد به مسائل صرفی و نحوی، تاریخی و ... در تفسیر آیات قرآن، باعث خلل در فهم صحیح آیات می شود و زیبایی و هماهنگی فنی، که در سراسر آیات شریفه قرآن به چشم می خورد، از بین می رود.

این مطلبی است که مفسر عالیقدر قرآن «سید قطب» نیز به آن اشاره کرده اند.^۱

فهرست مطالب

الف.....	اهداء
ب.....	سپاس
پ.....	سخن آغازین
ت.....	چکیده

بخش اول

۱.....	کلیات پژوهش
۲.....	تبیین اجمالی موضوع
۲-۳.....	ضرورت، اهمیت و هدف پژوهش
۴.....	پیشینه تحقیق
۴.....	ارزش منابع تحقیقی
۴.....	روش تحقیق
۵-۶.....	محدودیتها
۶-۱۸.....	کلید واژه‌ها

بخش دوم

۱۹.....	نظرات و مباحث پیرامون جاذبه و تأثیر قرآن
۱۹.....	فصل اول: نظرات و مباحث دانشمندان مسلمان
۱۹.....	فصل دوم: نظرات دانشمندان غیرمسلمان
۲۰.....	فصل اول
۲۰.....	نظرات و مباحث دانشمندان مسلمان
۲۰.....	گفتار اول: متقدمین
۲۰.....	گفتار دوم: متأخرین
۲۱.....	گفتار اول: متقدمین
۲۱.....	۱- فراء (متوفی - ۲۰۷ هجری):
۲۱-۲۳.....	۲- جاحظ (متوفی - ۲۵۵ هجری):
۲۳-۲۴.....	۳- ابومحمد بن عبدالله بن مسلم بن قتیبه (متوفی - ۲۷۶ هجری):

- ۴- علی بن ربیع طبری (قرن سوم هجری): ۲۴-۲۵
- ۵- ابن جریر طبری (متوفی - ۳۱۰ هجری): ۲۵
- ۶- رمانی ابوالحسن علی بن عیسی (متوفی - ۳۷۴): ۲۶
- ۷- ابوسلیمان احمد بن محمد بن ابراهیم الخطابی البستی (متوفی - ۳۸۸ هجری): ۲۷-۲۸
- ۸- ابوهلال عسکری (متوفی - ۳۹۵ هجری): ۲۸
- ۹- قاضی ابوبکر محمد بن الطیب معروف به باقلانی (متوفی - ۴۰۳ هجری): ۲۹
- ۱۰- عبدالقاهر جرجانی (متوفی - ۴۰۷ هجری): ۲۹-۳۱
- ۱۱- ابوالقاسم الحسین بن محمد المعروف بالراغب الاصفهانی (متوفی - ۵۰۲ هجری): ۳۱-۳۲
- ۱۲- زمخشری (متوفی - ۵۳۸ هجری): ۳۲
- ۱۳- ابو عبدالله محمد بن عمر بن حسین فخرالدین الرازی (متوفی - ۶۰۶ هجری): ۳۳-۳۴
- ۱۴- ابن ابی الاصبغ المصری (متوفی - ۶۵۴ هجری): ۳۴-۳۵
- ۱۵- الامام بدرالدین محمد بن عبدالله الزرکشی (متوفی - ۷۹۴ هجری): ۳۵
- ۱۶- قاضی عیاض: ۳۵-۳۶
- گفتار دوم: متأخرین ۳۷
- ۱- علامه طباطبائی: ۳۷-۳۹
- ۲- آیت ا... جوادی آملی: ۳۹-۴۱
- ۳- آیت ا... معرفت: ۴۱-۴۲
- ۴- علامه بغداد السید هبه الدین الشهرستانی: ۴۲
- ۵- سید قطب: ۴۳
- ۶- استاد مصطفی محمود: ۴۳-۴۷
- ۷- دکتر محمد عبدالله دراز: ۴۷
- ۸- استاد مصطفی صادق الرافعی: ۴۸
- ۹- استاد محمد فرید وجدی: ۴۸-۴۹
- ۱۰- دکتر طه حسین: ۴۹-۵۰
- ۱۱- محمد الغزالی: ۵۰
- فصل دوم ۵۱
- نظرات دانشمندان غیر مسلمان ۵۱

- ۱- ساوراری: ۵۲
- ۲- دکتر جان نایش: ۵۲
- ۳- بارتلمی سنت هیلر: ۵۲
- ۴- پل کازانوا: ۵۲-۵۳
- ۵- پرفسور دکتر لورا وچیا والی یری: ۵۳
- ۶- کارلایل فیلسوف معروف: ۵۳
- ۷- محمد مرمدوک: ۵۳
- ۸- پیکت هال و پروفسور آربری: ۵۳-۵۴
- ۹- دکتر بوکای: ۵۴-۵۵
- ۱۰- جرجی زیدان: ۵۵-۵۶

بخش سوم

- عرب و پدیده شگفت‌انگیز قرآن ۵۷
- فصل اول: وضعیت فرهنگی عرب قبل از نزول قرآن ۵۷
- فصل دوم: ظهور و تجلی قرآن ۵۷
- فصل اول ۵۸
- وضعیت فرهنگی عرب قبل از نزول قرآن ۵۸
- گفتار اول: وجه تسمیه عرب ۵۸
- گفتار دوم: اصول کلی زبان و شعر جاهلی ۵۸
- گفتار سوم: عرب جاهلی و فن فصاحت و بلاغت ۵۸
- گفتار اول: وجه تسمیه عرب ۵۹
- گفتار دوم: اصول کلی زبان و شعر جاهلی ۶۰
- گفتار سوم: عرب جاهلی و فن فصاحت و بلاغت ۶۱-۶۲
- فصل دوم ۶۳
- ظهور و تجلی قرآن ۶۳
- گفتار اول: علت عربی بودن قرآن (عربیت قرآن) ۶۳
- گفتار دوم: مقایسه قرآن با زبان و شعر جاهلی ۶۳

گفتار سوم: فصاحت و بلاغت قرآن در همه موضوعات و آیات قرآن	۶۳
گفتار اول: علت عربی بودن قرآن (عربیت قرآن)	۶۴-۶۹
نقد و نظر:	۶۹-۷۱
حاصل کلام:	۷۲
گفتار دوم: مقایسه قرآن با زبان و شعر جاهلی	۷۳-۷۴
گفتار سوم: فصاحت و بلاغت قرآن در همه موضوعات و آیات قرآن	۷۵
فصاحت قرآن در همه موضوعات:	۷۵-۷۷
اوج بلاغت در تمام آیات قرآن:	۷۷
نقد و بررسی یک حدیث:	۷۸-۸۰

بخش چهارم

عکس‌العمل‌های مختلف در برابر سحر قرآنی	۸۱
فصل اول: مؤمنین	۸۱
فصل دوم: مستعدین	۸۱
فصل سوم: معاندین	۸۱
فصل اول	۸۲
مؤمنین	۸۲
گفتار اول: انبیای الهی و پیامبر اکرم (ع)	۸۲
گفتار دوم: امامان	۸۲
گفتار سوم: علمای ادیان	۸۲
گفتار چهارم: مؤمنان حقیقی	۸۲
گفتار پنجم: عموم	۸۲
گفتار اول: انبیای الهی	۸۳-۸۶
گفتار دوم: امامان	۸۷-۹۱
گفتار سوم: علمای ادیان	۹۲-۹۴
گفتار چهارم: مؤمنان حقیقی	۹۴-۹۹
گفتار پنجم: عموم	۹۹-۱۰۶

۱۰۷	فصل دوم
۱۰۷	مستعدین
۱۰۷	گفتار اول: جن
۱۰۷	گفتار دوم: انس
۱۰۸-۱۱۰	گفتار اول: جن (جن یهودی)
۱۱۰-۱۱۲	جن مشرک:
۱۱۲-۱۲۲	گفتار دوم: انس
۱۲۳	فصل سوم
۱۲۳	معاندین
۱۲۳	گفتار اول: جن
۱۲۳	گفتار دوم: انس
۱۲۴-۱۲۸	گفتار اول: جن
۱۲۹	گفتار دوم: انس
۱۲۹-۱۳۱	تحریم شنیدن قرآن:
۱۳۱-۱۳۲	قانونگذاران قانون شکن:
۱۳۲-۱۳۵	داوری ولید:
۱۳۵-۱۳۹	نمونه ای دیگر:

بخش پنجم

۱۴۰	ریشه های جاذبیت قرآن
۱۴۰	فصل اول: علل فاعلی جذب
۱۴۰	فصل دوم: علل قابلی جذب
۱۴۱	فصل اول
۱۴۱	علل فاعلی جذب
۱۴۱	گفتار اول: قرآن
۱۴۱	گفتار دوم: قاری
۱۴۱	گفتار سوم: علل معده (زمان - مکان)

گفتار اول: قرآن	۱۴۲-۱۵۱
بررسی و نتیجه گیری:	۱۵۱-۱۵۲
گفتار دوم: قاری	۱۵۳-۱۶۱
عوامل صوت زیبا و ملکوتی قرآن:	۱۶۱-۱۶۲
چگونه قرائتی:	۱۶۳
جهر و اخفات در قرائت قرآن:	۱۶۳-۱۶۹
الگوهای شیوه ترتیل:	۱۶۹-۱۷۱
گفتار سوم: زمان و مکان	۱۷۲-۱۷۴
مکان:	۱۷۵-۱۷۷
فصل دوم	۱۷۸
علل قابلی جذب	۱۷۸
گفتار اول: سکوت (فضای تلاوت قرآن) و استماع	۱۷۸
گفتار دوم: تقوی	۱۷۸
گفتار اول: سکوت (فضای تلاوت قرآن) و استماع	۱۷۹
دلایل تفریط در شیوه استماع و انصات:	۱۷۹-۱۸۴
یک حکایت جالب:	۱۸۵
گفتار دوم: تقوی	۱۸۶-۱۸۷

بخش ششم

روش قرآن در به تصویر کشیدن برخی حقایق	۱۸۸
فصل اول: قصص	۱۸۸
فصل دوم: احکام	۱۸۸
فصل سوم: تشبیه معقول به محسوس	۱۸۸
فصل چهارم: به تصویر کشیدن حالات نفسانی و معنوی	۱۸۸
فصل پنجم: تخییل حسی	۱۸۸
فصل ششم: تجسیم	۱۸۸
فصل اول	۱۸۹

۱۸۹	قصص
۱۹۰-۱۹۱	بیان قصص و شیوه آن:
۱۹۱-۱۹۸	تفکیک بیان تمثیلی از بیان حقیقی:
۱۹۹	فصل دوم
۱۹۹	روش قرآن در بیان احکام
۲۰۰-۲۰۲	روش قرآن در بیان احکام:
۲۰۳	فصل سوم
۲۰۳	تشبیه معقول به محسوس
۲۱۱	فصل چهارم
۲۱۱	به تصویر کشیدن حالات نفسانی و معنوی
۲۱۲-۲۱۶	به تصویر کشیدن حالات نفسانی و معنوی:
۲۱۷	فصل پنجم
۲۱۷	تخیل حسی
۲۱۸-۲۲۳	تخیل حسی:
۲۲۴	فصل ششم
۲۲۴	تجسیم
۲۲۵-۲۳۰	تجسیم:
۲۳۱	سخن پایانی
۲۳۲	چکیده انگلیسی
۲۳۴	منابع

بخش اول

کلیات پژوهش

تبيين اجمالی موضوع

ضرورت، اهمیت و هدف پژوهش

پیشینه تحقیق

ارزش منابع تحقیقی

روش تحقیق

محدودیتها

کلید واژهها